

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det här verket har digitaliserats i ett samarbete mellan Litteraturbanken och universitetsbiblioteken i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den tolkade texten kan innehålla fel.

Därför bör du visuellt jämföra den tolkade texten med de scannade bilderna för att avgöra vad som är riktigt.

Om du anser dig ha upphovsrätt till detta material, ber vi dig vänligen kontakta Göteborgs universitetsbibliotek.

The digitisation of this work is a collaboration between The Literature Bank and the university libraries in Gothenburg, Lund, Umeå and Uppsala.

All printed text is OCR processed into machine readable text. This means that you can search the document and copy its text. Older documents with print in poor condition can be hard to process and may contain errors. Compare the interpreted text visually to the scanned image to determine what is correct.

If you believe you own the copyright to this work, please contact the Gothenburg University Library.

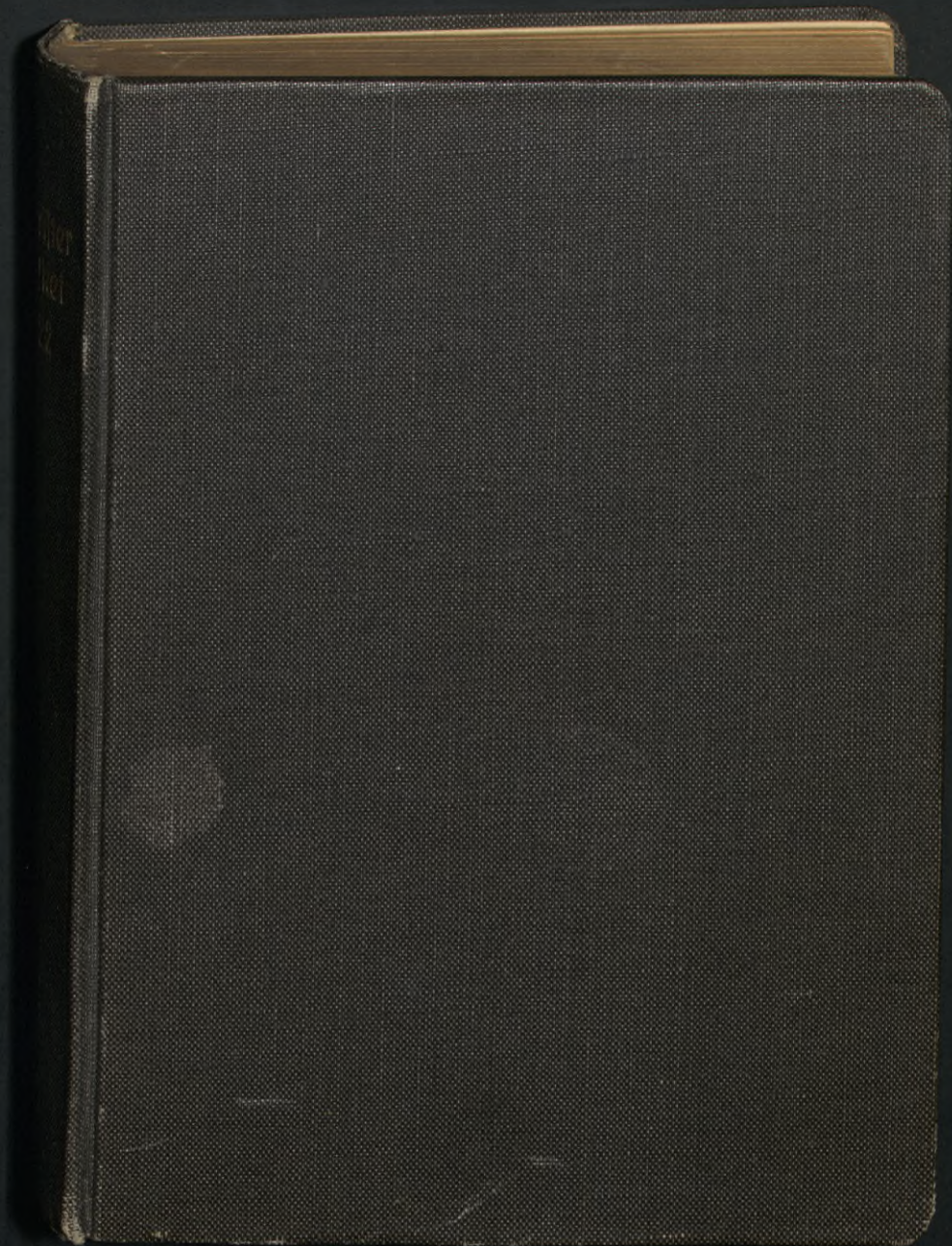
GÖTEBORGS
UNIVERSITET

LUNDS
UNIVERSITET

UPPSALA
UNIVERSITET

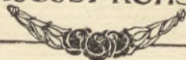
58

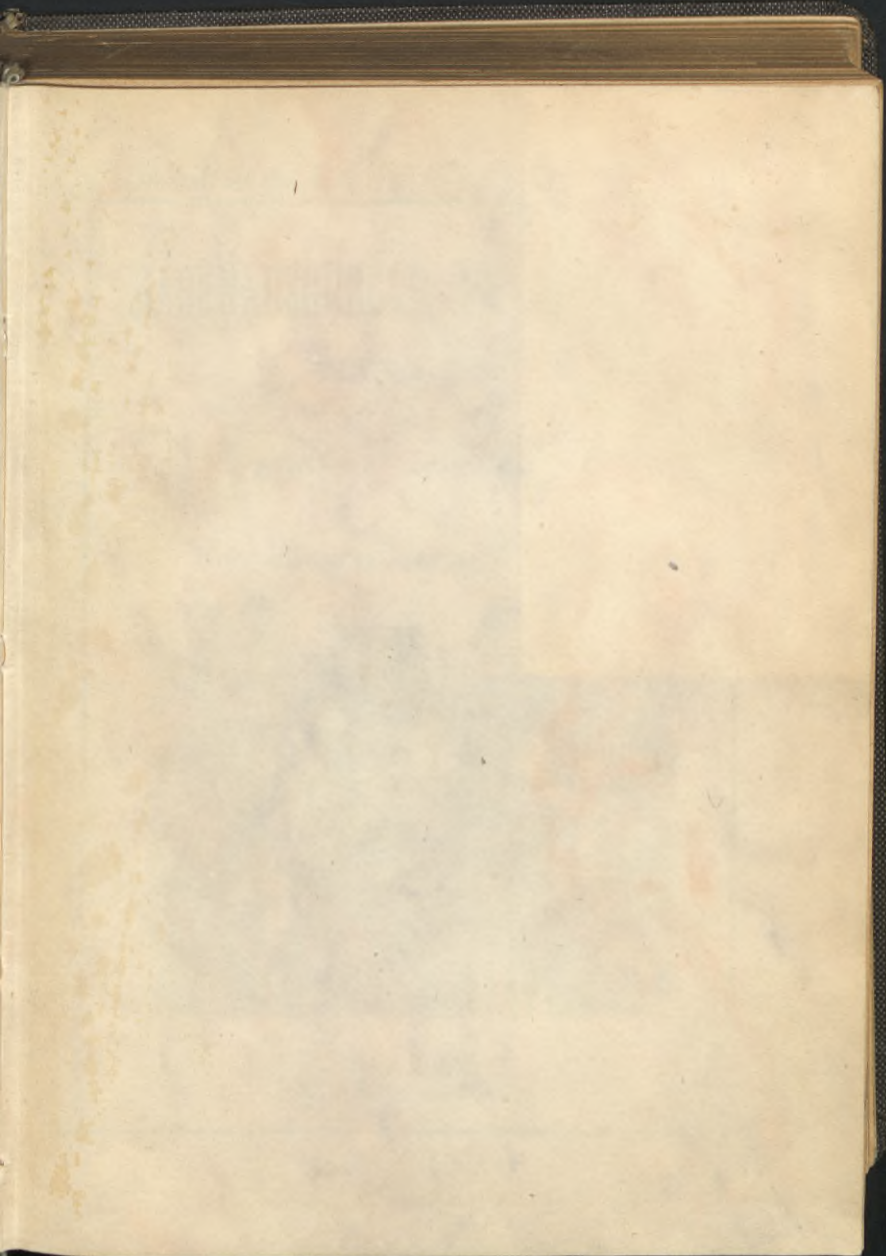
TRANEMÅLA

TRANEMÅLA
SAMLINGEN

SKÄNKT TILL
GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK
AF
AUGUST RÖHSS

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.
Saml.

EN TIDSBILD FRÅN SJUTTONHUNDRATALET

AF
GUSTAF A. ALDÉN.

Med 2:ne illustr. af V. Andrén.

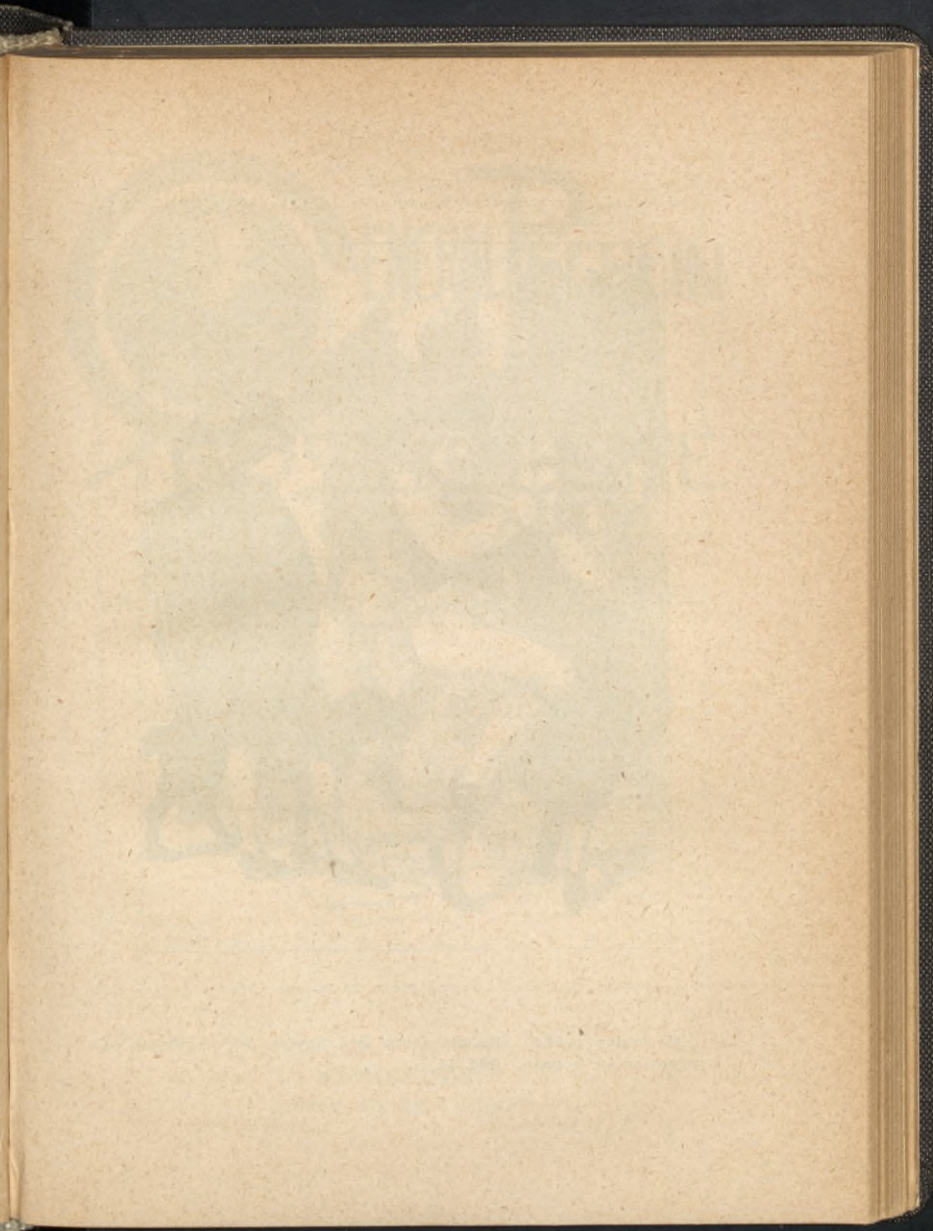
STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Pris: 25 öre.

Öreskrifter för folket.

En samling smärre skrifter, lämpliga för folkläsnung och för sockenbibliotek samt till premier i folkskolor. — Hvarje häfte med en eller flera illustrationer.

- N:o 1 Kung Oskar och Skogvaktaren. Pennritning af *Pehr Thomasson*. 8:de uppl. 25 öre.
- „ 2 Svenska Kröningar. Med porträtter af de flesta svenska konungar samt många andra illustrationer. 3:dje uppl. 25 öre
- „ 3. På Söder. — Onsdagsbröllopet, af *Sylvia*. 25 öre.
- „ 4. Starke Per. Bysägen från Upland af *Nepomuk*. 20 öre.
- „ 5. En Bonde och en Soldat. Tafla ur folklivet af *Nepomuk*. 20 öre.
- „ 6. De begge Limporna. Skizz af *Nepomuk*. 10 öre.
- „ 7. Kristoffer Polhem och hans verk. En teckning för folket. 20 öre.
- „ 8. Gamla historier för folket. 1:sta samlingen. 20 öre.
- „ 9. Räddande Engel och Drottning. En Episod ur Drottning Desiderias lefnad af *Marte Sophie Schwartz*. 20 öre.
- „ 10. Gamla historier för folket. 2:dra samlingen. 20 öre.
- „ 11. Karl XII vid Pultava. Historisk teckning af *Jul. Mankell*. 25 öre.
- „ 12. Den blifvande Bispén. En tidsbild af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 13. En fyndig Bonde af *Pehr Thomasson*. Med 4 teckn. 25 öre.
- „ 14. Vata och synas. Berättelse af *Onkel Adam*. 25 öre.
- „ 15. Stora Svenska Män. 1. Karl v. Linné. 25 öre.
- „ 16. — — — 2. Birger Jarl. 25 öre.
- „ 17. — — — 3. Axel Oxenstjerna. 25 öre.
- „ 18. Laga Skifte Bysägen från Upland af *Nepomuk*. 25 öre.
- „ 19. Sveriges och Norges förenig år 1814. Historisk teckning af *S. A. Hedin*. Med 4 porträtter. 25 öre.
- „ 20. Öfvergängen af Stora Bält af *Jul. Mankell*. Med illustr. 25 öre.
- „ 21. Stora Svenska Män. 4. Esaias Tegnér. 25 öre.
- „ 22. — — — 5. Magnus Stenbock. 25 öre.
- „ 23. — — — 6. Jakob Berzelius. 25 öre.
- „ 24. Nya Riksdags-ordningen. 25 öre.
- „ 25. En gåfva af Kung Karl. Pennteckning af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 26. Mäster Blomma af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 27. Braskans Marknadsresa af *Pehr Thomasson*. 25 öre.
- „ 28. Smärre berättelser af *Onkel Adam*. 25 öre.
- „ 29, 30, 31. Gamla Historier för folket. 3:dje, 4:de, 5:te saml. à 20 öre.
- „ 32. Fösterländska sånger af *Pehr Thomasson*. 20 öre.
- „ 33. Från Pultava till Bender. Hist. teckning af *Jul. Mankell*. 25 öre.
- „ 34. Hans, som kom till folkhögskolan. 25 öre.
- „ 35, 36, 37. Tio norska folksagor och äfventyr: af *Asbjørnsen* o. *Moe*. Tre häften, hvardera à 20 öre.
- „ 38. Svenskarne på Als af *C. Georg Starbäck*. 25 öre.

Generalen befalde alla att dansa med knyten och matväskor på ryggen som de kommo. (Sid. 14.)

GENERAL PECHLIN
SOM
SOCKENHERRE.

EN TIDSBILD FRÅN SJUTTONHUNDRATALET

AF

GUSTAF A. ALDÉN.

Med 2:ne illustr. af V. Andrén.

STOCKHOLM.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1882.

Öndagen den 7 Juni 1754 syntes en tung och klumpig herrskapsvagn arbeta sig fram på den efter källossningen ännu gropiga vägen från Vimmerby till Södra Vi kyrka. I vagnen sutto två personer. På det fryntliga, godmodiga utseendet och landstatsuniformen igenkändes snart den i Rudbecks andanitiska fornforskaren, häradsfogden Magnus Gabriel Crælius, som vänligt hälsade hvarje kyrkogångare med ett: Guds fred! och mottog i stället ett hjärtligt: Gud signe!

Bredvid häradsfogden satt en yngre man, hvars enkla yttre ej förrådde något märkvärdigt. Men den aristokratiska, befallande hållningen och en något utländsk brytning i talet ådrogo sig genast uppmärksamhet. Kusken hörde honom gång efter annan nämnas "nådig baron", men visste ej mer, än att den främmande sent på natten kommit från Vestervik, värdsamt mottagits af fogden och nu åtföljde denne till sockenstämman i Södra Vi.

Främlingen gjorde sig under vägen nogsamt underrättad om ortens förhållanden. Och ej hade

han kunnat välja en bättre ledsven än den i trakten så grundligt hemmastadde Crælius. Ständigt återkom dock denne till sitt älsklingstema: ortens fornminnen. Han utvisade den i sjön Krön utskjutande Ivars udde, "där Ivar Vidfamne hade bott"; byn Vennebirka, enligt hans mening det älsta Vimmerby och "det gamla ryktbara Birka, som förmenes hafva varit Sveriges hufvudstad"; det bortom belägna Jursdala, "där konungarnes djurgård varit belägen"; ön Krönsborg, "där Göterna haft en af sina starkaste fästningar" och därutanför "den romerska flottan på kejsar Augusti tid under Drusus levererat en drabbning med germanerna".

Ett något ironiskt leende spelade väl då och då öfver främlingens anlete, men Crælius märkte ingenting. Snart voro resenärerna framme vid kyrkan, där snart folket flockade sig kring herrskapsvagnen. Bönderna stodo med mössan i handen, gummorna nego och töserna rodnade vid främlingens granskande ögonkast.

Annars var det lif och rörelse på kyrkbacken. På ena sidan om kyrkporten suto flere gummor med korgar, innehållande Vimmerby redan då berömda kringlor och på den andra stodo tvenne småkrämare med sina varor. De egentliga kyrkkryddorna: socker, ingefära och kryddnejlikor hade den mest strykande åtgång. I själfva sockenstugan, hvarest i hörnen stodo grofva, väggfasta sängar för klockarens tjänstfolk, hade socknens å stämma högtidligen privilegierade snushandlare öppnat sin butik och bredvid suto på den höga spiselhällen drängar och bönder, rökande tobak ur kritpipor. Som de stundom kunde, sitta här äfven under gudstjänsten, sattes snart viten för slikt. I stugorna

rundt omkring kyrkan utskänktes bränvin i kvarter och jumfrur.

Utänför själfva kyrkodörren bevakade profossen Jöns Månsson den fruktade "stocken", hvori för tillfället voro fastlästa och undergingo kyrkoplikt: en piga, som sagt om en annan "att hon tagit en särk", en enka, "som brukar den vederstyggliga synden fylleri" och en bonde, "som slått och bergat förra årets midsommardag, ty det var ej någon lätt-helgedag!"

Så snart som sammanringningen börjat, skyndade kyrkvaktaren rundt omkring i stugorna, manande alla att skyndsamt gå in i kyrkan. Profossen tillsåg, att drängar och pojkar ej stannade i vapenhuset eller där förde väsen. Efter första psalmens afsjungande nedfaldes innanför kyrkodörren två grofva bommar till hinder för dem, som i otid skulle vilja löpa ut.

Två uppsyningsmän höllo vakt å läktaren, där dock drängarne slogos med örtaqvastar och förde buller under predikan. Pojkarne på läktaren voro särskildt ökända för själfsvåld. Än kastade de hattarne, som lågo på läktarkransen, på folket nere i kyrkan, än spottade de ner, än stälde de genom spegelbitar solskenet i ansigtet på presten.

Under predikan gingo kyrkokryddorna från bänk till bänk till smakning och bepröfvande. Af samma sockerstycke bet man turvis, men de egentliga kryddorna förvarades i särskilda dosor, som under bjudningen emellanåt rullade ur bänken och ut på gängen, då en barnunge skickades ut att hopsamla

¹ *Lätthelgdag*, f. d. helgdag såsom apostladagarne, tredje och fjärde dag jul o. s. v., då man ännu i dag ej anser sig böra utföra andra än smärre och lättare arbeten.

håfvorna. Flere af männen hade knapparne på sina käppar så inrättade, att där kunde inneslutas starkt luktande ämnen till vederkvickelse.

Trots alla dessa konstlade medel hände rätt ofta, att döma af de samtida protokollen, att "den syndiga och förargerliga Kyrko-Sömmen" öfverföll en och annan, men då skyndade kyrkvaktaren att med ringning och stötar af håfven, hvari fans en bjällra, väcka de sofvande.

Gudstjänsten slöt, hvarpå kyrkoherden med sockenmännen inträdde till stämman i sakristian. Vi följa de resande att åhöra det för tiden betecknande målet, hvarvid häradsfogden skulle närvara, ifall man beslöt sig för att vädja till verldslig rätt. Ur kyrkoherden Grapes vidlyftiga protokoll kan följande meddelas.

Organisten Lars Vistrands förra piga Annika Simonsdotter var beryktad för ett oskickligt lefverne "medels det hon tillåtit åtskilliga unga drängar besöka sig om nätterna i sockenstugan, där hon hade sin säng" och hade hon äfven "mött dem annorstädes uti lador och uthus". Utom Annika voro ej mindre än fem drängar och organistens "lär-gässe" inkallade att svara i saken. Slika nattfrierier månde ej varit ovanliga och ej håller ansetts anstötliga, då klockarmor helt naivt vittnar, att skraddaredrängen Jon och Annika, men med kläderna på, i hennes närvaro och klockarens egen kammare sofvit hos hvarandra "och sade Annika till Jon: vill du då intet lägga mig på armen, hvilket enär han af föreburen olägenhet vägrade, lade hon honom på sin". Annikas beteende mot lärpojken synes förefallit så väl klockaremor som stämmans ledamöter mera tadelvärdt, "ty hon hafver

jämväl klappat och kysst gässen i folks åsyn". Härfor hade klockarmor varnat pigan, men fått till svar: "stor sak, hvad skulle jag akta honom, det är så mycket som en halmvipa i en ladudöri".

Att något egentligen ohöfviskt skett, ville ingen vidgå, och under ransakningen upplystes, att ungdomen plögade parvis och många på samma ställe sofva i ladorna — äfven om vintern.

Mest betecknande och hufvudskalet, hvarfor vi vidrört denna sak, är klockarhustruns slutliga utsago: "det Annika Simonsdotter vid åtnjutna erindringar om sitt otidiga uppförande utlätit sig, det hon på andra ställen haft bättre om sängalag än här, jämväl att *hon kunde bedraga, hvilket man-folk hon ville, till kärlek för sig, om hon toge gadden af en på vintertalet fångad orm uti sin mun och kyste dem*, då de skulle kunna bringas till hennes viljas befrämjande, hvilken utsago Annika ändteligen tillstod". Efter många och långa tal och förmaningar af pastor dömdes Annika enligt Presterskapets privilegier af år 1723 § 23, "det bör hon sig till straff och androm till varnagel på en helgdag sitta uti Stäcken utan för Kyrkodörren eller lösa sig derifrån med 3 daler smt till Kyrkan och de fattige". Drängarne ålades att hvardera göra 3 eller 4 dagsverken till kyrkan.

* * *

Utkommen ur kyrkan, fäste Crælius främlingens uppmärksamhet vid en väldig björk på själfva kyrkogården. Den kallades "klok Ingerds björk" efter en qvinna som brukat signeri vid en offer-

källa i Halsebo och därför ansågs för trollpacka. Hon hörde detta och sade: "jag vet, att efter min död lägges min kropp till hälften utom till hälften inom kyrkogården, emedan man ej tror mig ega rätt klokskap. Som ett tecken skall ett träd upp- växa på min graf. Blir det ett löfträd, är min spådomskonst af Gud, blir det ett barrträd af hin onde. "Nåja," tillade Crælius, "ej anser jag detta för några trosartiklar. Visserligen hafver här funnits gubbar och käringar, som sysslat med kusleri, men som den olyckan händt dem, att raske bönder och drängar betalt deras omak med käppslängar, har arvodet ödelagt nästan hela fakulteten." Att han härvid dömde för hastigt, skola vi snart erfara.

Under ödmjuka bugningar sade häradsfogden farväl till "nådig baron", som på en anskaffad bondkärra reste vidare åt Linköpingshället. Kommen i närheten af herresätet Ålhult vid Kröns norra strand, lät han kärnan stanna och begaf sig till fots framåt gården. Vid grinden mötte han mor Kerstin i Vagelhem och sporde, hvad gården hette.

"Ålelt vet-ja' men hvar ä' den kären hemma?"

"På... på Öland, men bor gumman här?"

"Kunne la tro, han va' utrikes frå'. Äss han ä' förveten, kan 'an la si, att ja' inte ä hemma här: ja' går ju härifrå'. Ja' snutt å¹ mä'an häskapet² va' åt körke å sulle ha lite' te mi kädde³, som va skammen⁴, för luen⁵ å stuke⁶ sull' inte vete om-et. Men Lise på Holmen velle inte fly⁷ me nå'et fonn⁸ ja' skuttat å⁹ hem åter jo'd unner

¹ snitta å, smyga af; ² häskap, ungdom; ³ kädde, qviga.
⁴ skammen, sjuk genom förgörelse; ⁵ lu, pojke; ⁶ stuke, ung flicka; ⁷ fly, gifva; ⁸ fonn, förrän; ⁹ skutta å, springa.

skaget¹ i fähusbåse. Sânt folk ä allti påtarset² å stunnagalet³, kan veté. Men dä begriper inte en kär.”

”Kan väl hända, men hvad bor här för herrskap?”

”Inget, hva' ja' vet. Forr ha vi hatt ett som va' bå vacket⁴ å gement⁵, men nu så'r de vi ha fått en rekti' maxa⁶-jävel från Stockholm, som heter, skam te säjande, Peckelin.”

”Förty det var bra sagdt, här har du en riksdaler.”

Främlingen gick rakt fram åt gården, ”men Kesti' sto' där snuen⁷ å älmade⁸ på-an som 'an vatt e' bru”.

”Kan dä va' Gammelfar⁹, som vell ha me å nu ga' me stä'a?” mumlade hon och spöttade tre gånger på slanten. Håri styrktes hon ytterligare af ”dåkan”, som nu kom från kyrkan och berättade om den mörke främlingen i kyrkan, som ingen kände, men af somliga troddes vara ”Skam sjelf”¹⁰, som kommit att hjälpa Annika mot presten.

Men föga anade de, att den främmande var ingen mindre än dåvarande öfverstelöjtnanten, sedermera generalmajoren *Karl Fredrik Pechlin*, som okänd kom att besöka sin nyförvärfvade sätesgård, där han mellan riksdagsfejdena uppträdde som den myndige sockenherren och genom sina egenheter väckte det största uppseende hos samtiden samt kom att sedermera intaga en vigtig plats i bygdens sägner.

¹ skag, binsle; ² påtarset, tyckmycken; ³ stunnagalen, vexlande till lynnet; ⁴ vacket, munter; ⁵ gemen, nedlåtande; ⁶ maxa, alldeles, stor; ⁷ snuen, snopen; ⁸ äлма, se noga; ⁹ 10 Gammelfar, Skam, djäfvulen.

Ur denna i norra Småland och södra Östergötland välkända sagokrets skall här anföras det mest kännetecknande jämte ett och annat från stämmoprotokollen och andra handlingar i kyrkoarkiven.

* * *

Mor Kerstin hade icke så orätt i sin uppfattning af Ålhults nye egare. Gårdens folk och dragare fingo från arla morgon till serla qväll vara i oafbruten verksamhet, och ofta kom den knölpåk, han städse bar, att dansa öfver tjenarnes ryggar. "Nådig generalens påk" vardt lika fruktad som Nillas "mäster Erik" och det nådiga tilltalet löd ofta så: "förty, din svinpels, kom hit skall jag barka dig!" Endast den, som icke vardt rädd för honom eller förstod att ställa till ett lustigt påhitt, vann hans ynnest.

Ofta gick Pechlin omkring i skymningen för att osedd komma öfver arbetarne. Frälsebonden Sune var uppbådad att plöja, och som det händt flere gånger, väntade han generalen i skymningen. Med sin rock, hatt, granris och mossa gjorde Sune en gubbe, som han vid en jernstör stälde på åkerrenen. När Pechlin kom och såg en karl stå sysslolös, röt han:

"Din lymmel, så du arbetar inte!"

Intet svar.

"Svara! Generalen befaller."

Alldeles tyst.

"Förty, så skall jag bota dig för tunghäfta."

Och dermed hastade Pechlin öfver gårdesgården och började med påken bearbeta syndaren, som

var så förhärdad, att han ej sade: aj! en gång I ifvern snafvade Pechlin om gubben och stötte sig rätt dugtigt mot järnspeppet. Då kunde ej Sune hålla sig, utan skrattade rätt ljudligt och blef röjd.

Följande dag budades Sune upp till generalen att få sitt straff. Med en stor hund bredvid sig satt Pechlin på sitt rum, der vapen och daggar funnos i mängd. Just som daggen lyftades, låtsade Sune blifva alldeles förskräckt och rusade blindt mot dörren, så att han genom den utslagna dörrspegeln kom ut på andra sidan. Nu såg Pechlin sig tillräckligt fruktad och lät nåd gå för rätt den gången.

En annan gång gick Pechlin förbi, der Sune plöjde, men denne låtsade som han ej såg generalen. "Skall du inte helsa på din husbonde," ropade han och utdelade en portion af den vanliga "påk-oljan". När generalen återvände fick han se Sune gå barhufvad och hatten var hängd på en gårdsgårdsstör vid vägen.

"Hvarför gör du så?" frågade Pechlin.

"När ja' ä' i arbete, har ja' annat å göra än löfta på hatten å derfor ä' bäst å lägge å den för jämnan."

Svaret lönades med en tredaler.

Äfven generalens kamrerare Stenius fick ofta sin del af husagan. Som denne var en stor och stark karl, vågade Pechlin aldrig säga något till honom utan att hafva sin stora hund med sig. Af fruktan för denne vågade aldrig någon knysta, ty då flög hunden strax på den djärfve. Men Stenius hade tröttnat vid slik behandling. När han nästa gång uppkallades att få sina fiskar varma, passade han på att komma nära den flammande spiselbra-

san. Den gången försvarade kamreraren sig djärfvt. Generalen och hunden rusade då på en gång emot honom, men han fattade ett brinnande vedträd och höll det som sköld, då både hund och herre togo till reträtten. Generalen lugnades, tyckte om försvarsställningen och lönade den med $\frac{1}{4}$ mantal Slitshult.

* * *

Under sina lyssnande vandringar fick Pechlin en afton höra en torpare utlåta sig: "ack, den som hadde't så bra som haskapet å finge leke å roe se jämt!"

Följande dagen budades allt gårdens folk på dagsverke. Han tog sjelf emot dem och flere spelmän började spela upp till dans. Generalen befallde alla att dansa med knyten och matväskor på ryggen som de kommo. Själff stod han med en spannpiska och klatschade efter hvar och en som stannade. Med korta uppehåll vid frukost och middag fortgick dansen under nådigt öfverseende oafbrutet till kvällen, då flertalet dignade af trötthet.

"Nå viljen I," sporde generalen, "flere dagar hällre dansa på dagsverke än arbeta?"

"Nej!" var det enhälliga svaret.

"Förty, förty, så klagen icke mer!"

En dag anlände Pechlin till en annan af sina egendomar, Ingrid Ulfvas gamla sätesgård Fluxerum i Karlstorps socken. Äfven där darrade alla vid den fruktades ankomst och ansträngde sig värre än någonsin med arbetet. Också fingo de, ovant nog, en gillande blick af generalen, som snart

drog sig tillbaka till sina rum. Där släcktes efter en kort stund ljusen och alla trodde, att han gått till hvila.

Men efteråt smög sig en mörk skepnad i en vid kappa från generalens våning. Det var gårdens herre själf, som äfven här ej kunde lemna sin benägenhet för ränker och intriger.

Han nalkades försigtigt statsfolksbyggnaden, genom hvars spräckta rutor han lätt uppfångade folkets samspråk.

"Unra, hur länge gubben blir här?" frågade kogubben.

"Tess han kört ihäl denna marra mä," svarade buttert den gamle kusken.

"Ja, fäet går la an, men varre mä' kvinfolka," inföll en äldre statkarl, fader till två flickor, som tjenade på gården.

"Stackars den fattige, den kan de göra mä', hur de vill," puttrade kogubben.

"Ack, den som ändå lefvat i paradiset! Ja' sulle la allri ätet å den förbuena frukta," suckade en ung statare och såg på sin hustru.

"Nej, allri håller," instämde denna.

Nu hostade någon utanför fönstret och snabba steg hördes mot herregårdsbyggnaden.

Följande morgon uppkallades statdrängen och hans hustru.

"Förty, karl, jag tror du vill till paradiset?" röt generalen.

"Jag . . . nej . . . ja, det vore kanske det bästa," dristade drängen slutligen framsäga.

"Du skall strax dit," sade Pechlin, nu något mildare.

Generalen befalde, att ett rum i flygelbyggnaden skulle väl iordningställas och rikligen förses med mat och dryck, samt att drängen och hans hustru skulle få vistas där utan att arbeta och få fägna sig på bästa sätt.

Men "satan har alltid sina vilkor" och så äfvén här. Roa sig fingo de bäst de gitte, men icke lyfta på locket till en porslinsskål, som ställdes på ett bord vid fönstret.

Den nye Adam och hans Eva flyttade in, prisande generalens nåd, och kalasade hela dagen.

Första dagen tänkte de icke på skålen.

Andra kvällen började de undra öfver dess innehåll.

Tredje morgonen måste drängen lofva sin hustru att innan dagens slut försigtigt lyfta på locket, för att se om där ej fans den "spiritus" (ande), som alltid hjälpte generalen.

Det blef kväll och ljusen släcktes i generalens rum, som låg midt öfver. Drängen kastade stål tre gånger öfver skålen, läste tyst en bön och nalkades det mystiska kärlet, då där förnyades ett knaprande ljud, som man förut hört ett par gånger.

Man ryggade ännu en gång tillbaka, men nyfikenheten var väckt, drängen bemannade sig, lyfte på locket, då... *en råtta kilade ut rakt på hustrun.*

Utrop och bestörtning.

I häpenheten släpte drängen locket, som flög i tusen bitar, och hustrun i färd med att befria sig från råtтан, stötte omkull skålen med samma påföljd.

Midt i förvirringen inträdde generalen, som från sitt fönster åsett alltsammans.

”Förty din lymmel, du var inte bättre än Adam,” sade han strängt och körde så de unga tu hastigt och lustigt ur Eden.

* * *

När generalens maka, friherrinnan Anna Kristina, dotter till kommersrådet Tomas Plomgren¹, någon gång gästade Alhult, gick där ståtligt till, ty Pechlin krusade ej så litet för den rika grosshandlaredottern. Ingen fick då gå öfver gårdsplanen utan med mössan i hand.

Då hölls ett verkligt litet hof härnere i landsbygden. Där funnos kamrerare, frälseinspektorer, 4 ”hederligare” betjänter, 5 kammarjungfrur samt 11 manliga och ända till 27 kvinliga domestiker

¹ T. Plomgren var både genom sin rikedom och sin verksamhet som ledamot af fem riksdagar, sist som-talman 1751, en af de mäktigaste bland hattpartiet. Pechlin säges ganska ung vunnit Plomgrens ynnest genom att spionera på sin egen far, den holsteinska ministern. Denne hade med sina vänner en sammankomst i ett rum, där under sommartiden en stor löfruska var satt i spisen. Sonen gömde sig bakom löfruskan, hörde öfverläggningen och förrådde den till Plomgren och hattmännen. Belöningen blef i sinom tid Anna Kristinas hand och rika hemgift. En andra dotter till Plomgren, Hedvig Sofia, var gift med hofmarskalken, affärsmannen och politikern John Jennings. När Pechlin höll på att utvoterar från riddarhuset, biträdde Jennings honom fast förgäfves att köpa röster. Som Pechlin ej var stark i svenskan, troddes han »plöja med Jennings kalf». Ofta voro dock svägarne oense, särskildt då Pechlin gick öfver till mösspartiet. När vid riksdagen 1769 många gäfvo Pechlin på pålsen utan att nämna hans namn och han ändock fattade humör, inföll Jennings: »när man kastar en käpp bland hundar, gnäller alltid den, som käppen räkar». B. Lex. ny f. V sid. 349.

af lägre rang, enligt hvad handlingar i kyrkoarkivet upplysa.

I motsats till sin make säges generalskan varit mycket god och hjälpsam mot fattiga och nödlidande, så att man gladdes af hjärtat åt hennes ankomst.¹

Annars var friherrinnan Pechlin ett barn af Ludvig XV:s lättfärdiga tid och dess afbild i vissa Stockholmskretsar. Ofta skämtade hon frivolt om sin ofantliga fetma med inspektorer och betjänter, dem hon lät dela sin ynnest. Efteråt kunde hon helt öppet berätta för sin man, huru förlägna de blefvo, när hon visade sig i Evaskostymen.

En gång tog dock Pechlin en betjänt i förhör och skrämde honom att bekänna allt, men sedan lät han slyngeln vara och tillfogade blott: "gör ej om det, för ty då skjuter jag". En annan gång reste generalskan ensam med inspektoren ut på sjön för att besöka en ö i Krön. Som Pechlin förstätt, att det ej var första gången slika utfärder skedde, gick han till stranden och ropade: "jag vill, jag vill". Båten återvände genast. "Nå, hvad vill generalen?" sporde friherrinnan. — "Jag ville haft en kyss," svarade denne, "men förty nu gör det detsamma."

¹ Sin mesta tid tillbragte friherrinnan Pechlin i hufvudstaden. Gustaf III, som ej utan skäl fruktade general Pechlin mer än någon annan och därför städse var honom gramse, visade sig dock alltid uppmärksam mot hans maka och dotter samt lugnade dem särskildt, då Pechlin första gången fängslats. Under riksdagen 1778 råkade konungen fru Pechlin och utropade: »nå, se friherrinnan Pechlin. Kommer generalen upp till riksdagen?» — »Nej, men om Ers Majestät önskar, så skall jag skicka bud efter honom.» — »Åhnej,» utbrast Gustaf, »men för Guds skull gör er ej besvär för min skull.» Konungen såg hälst den gamle ränkmakaren på så långt afstånd som möjligt.

Pechlin hade ock inga skäl att se grandet i sin hustrus öga, då han hade bjälken i sitt eget. Ty huru klandervärd fru Pechlin än må hafva varit äro dock alla traditioner ense däri, att generalens enskilda lif var vida värre. Den smäländska sultanen befalde till sitt harem ej blott underhafvandes hustrur och döttrar, utan äfven socknens öfriga bondkvinnor. Och — kännetecknande för tiden! — så fruktad var han, att ingen lär vågat neka!! Det stora talet af kvinliga tjenare antyder dessutom att sultanskor på stat ej voro så få. Man torde erinra sig, att Pechlin som yngre också umgåtts med den sedeslöse Fredrik den förste. Ja, traditionen vill också göra honom till hans frände på sidolinien samt låter honom säga till Gustaf III vid dennes kröning: "förty, jag är af kungablod lika mycket som Ers Majestät och kunde väl ock varit kung nu, om jag velat". Nog af, han vardt i detta fall sin läromästare, frillokungen värdig.

Och likväl vågar man tala om "den gamla goda tiden".

* * *

Till en del kunde Pechlins undseende mot sin maka bero på, att han till stor del genom henne fått nödiga medel till sina många bruks- och egendomsaffärer. Till det öfriga lämnade nog ryska och engelske ministrarnes rublar och pund sin andel. Ty äfven om mycket åtgick vid riksdagarne, så när han ett par gånger rymde öfver från det ena till det andra partiet med kassan, fastnade alltid en del mellan egna fingrar.

Allt nog, nära hälften af Södra Vi och Djursdala socknar voro en tid i hans ego. Och äfven om han gjorde små dagsresor till Stockholm och Kalmar, behöfde han aldrig sofva under en annans tak. Utom vid Ålhult egde han masugnar, knip- och spikhammare vid Pauliström i Östra härad, Hagelsrum och Vrånganäs i Aspelands härad och Sjundevill nära Vimmerby. Alla verken voro efter tidens sed rikt privilegierade i afseende på malmtägt och kolfångst. Till hvarje verk voro särskilda socknar anslagne och bönderna voro pligtiga att aflemna kol nästan till det pris, som bruksegaren behagade åsätta, då ingen täflan fick ega rum.

Ju närmare man kommer frihetstidens slut, ju större vordo de Pechlinska egendomarne. Han var då med sina fem järnbruk och öfver 50 hemman utan tvifvel norra Smålands störste bruksegare och jorddrott.

Detta hindrar dock icke, att han synes varit skäligen "små-snål". Kosthållet för tjänstfolk och handverkare var allt annat än godt och dermed har sägnen mycket att skaffa.

När sockenskräddaren med sina drängar kom till herregården och ej vardt nöjd med maten, klagade han för hushållerskan. Som hon endast följde Pechlins order, vände hon sig i sin ordning till denne.

"Ge dem det bästa du har," sade Pechlin, "men sätt på räkning."

Då sömnaden var färdig, gick mästaren till generalen med sin räkning för att få sylönen. Men då framtog Pechlin sin moträkning och jämförde samt sade till slut:

”Ja egentligen skulle *du* blifva mig skyldig en plåt, men den vill jag af god vilja skänka efter.”

Från Fluxerum berättas samma historia om en skomakare, som dock, när räkningen slog så illa ut, fordrade att få fri skjuts derifrån för sig och lärpojkar.

”Ja gerna det,” sade Pechlin, ”det vare dig unnadt.”

Utsigten att en gång få åka riktigt ståtligt i herrskapsvagn, tröstade mästaren något. Men hans fröjd blef kort, ty snart kom ekipaget — en grof gödselvagn med ett par oxar för.

Det lugna skomareblodet brusade nu upp, ”gernings-mannen” gick genast till generalen och klagade rätt eftertryckligt öfver skjutsen.

”Förty, få skall få dra,” vardt det enda iskalla, afspisande svaret.

En snickare fick kort derefter i uppdrag att göra fönsterfoder och dörrar till det nya stenhuset, särskildt anmärkt såsom det första i orten. Han fick snart höra de andre handtverkarnes missöden och beslöt att vänja generalen från slikt bemötande. Därför klagade han genast på maten och behandlades vid slutuppgörelsen på samma sätt som de förre.

Han lät Pechlin hållas, men sporde till slut: ”Men ja' få' la bare sätte mett bomarke på dä' ja' gjo't?”

”Ja, det kan ingen förneka dig,” sade generalen.

Snickaren skyndade i väg och började med sin yxa hugga väldiga hål i dörrarne och i fönsterfodren. Bud gick genast till Pechlin, som rusade ut, ropande:

”Hvad bövelen gör du?”

"Ja' bare sätter på mett bomärke," sade snickaren lugnt och högg så allt värre.

"Förty, förty, min gode man, kom hit, skall du strax få betalning," sade Pechlin, som fann sig öfverlistad och sedan bättre sörjde för "ämbets- och gerningsmän".

* * *

En af Pechlins jägare, Magnus Vimmerstrand, instämdes till Sevedes häradsrätt af jägmästaren Schvan att stånda ansvar för skytteri å kronans mark. Generalen tog sig denna sak mycket nära och reste sjelf till tinget med ett ståtligt spann af åtta hästar. Här tog han saken på sig, hvilket ej hindrade att jägmästaren fortsatte käromålet. Då reste sig Pechlin, slog generalshatten i bordet, vände sig till kändan och sade: "Vet att jag endast står till rätta på riddarhuset. Förty, nu mister du tjänsten och pliktar 20 daler". Den stackars jägmästaren fick dessutom betala skjutslega för alla generalens åtta hästar.

Samme jägare omtalas samtidigt i sockenstämmaprotokollen, då han begärt ransakning vid stämman angående ett i socknen spridt rykte, att han umgicks med Jöns Månssons hustru i Jerneke. Och det var ej nog med att han sjelf hört ryktet, utan ock måst förnimma, att när i kyrkan predikades om sådan synd, många vände deras ögon på honom". Att saken trots jägarens höga ton och bedyranden var åtminstone misstänkelig, synes däraf, att hustrun, Ingeborg Nilsdotter, först efter bestämdt vite af 2 D. S:mt infann sig på stämman.

Hennes man berättade, att han en söndagsmorgon i dagbräckningen "eller då det började blifva skjut-ljust" hemkommit från fiske ute på sjön och fann ej Ingeborg hemma. Pigan berättade, att Vimmerstrand varit där och bedt matmodern gå ut. "När så Jöns tändt på en pipa tobak", gick han ut och såg jägaren i samtal med en granne, men hustrun kom smygande bakvägen från Vimmerstrands stuga. Detta föreföll honom miss-tänkt, men bedyrade Jöns "att han detta ej utryktat".

En grannkvinna hade hört något om en oanständig lek mellan jägaren och Ingeborg. Vimmerstrand inföll då "att han endast en gång af några pigor var angripen, som ville *punda* honom, för hvilket han måst sig försvara och skall sådant pundande skett endast för ro skull, hvilket han förmenat alldeles intet vara oanständigt eller syndigt samt aldrig haft någon försyn att på sådant sätt rasa och roa sig med kvinfolken".

Hustru Ingeborg ville ej till en början medgifva, att hon varit med om pundandet, men öfverbevisades, då pastor allvarligen förestälde "att det icke är någon lek som Christnom tjenar, hälst som Satan ty värr passar i det allra nogaste upp att vid sådana tillfällen förleda menniskor till synd". Så väl hon som pigan Annika "uppförde sig helt obetänksamt däremot påståendes med ifver och vrede, att sådan lek icke hade något att betyda och ville däruti äfven i högsta måtto försvara Vimmerstrand".

På fråga hvad Ingeborg så tidigt haft att beställa i Vimmerstrands stuga svarade hon: "det kommer kyrkoherden intet vid". Men jägaren upp-

lyste då, att han tidigt kommit in i Jöns' stuga och sport efter honom, då hustrun sagt, att han var vid sjön på fiske. Men som bössan ej fans hemma, antog Vimmerstrand, att Jöns var ute att skjuta, "skolandes Vimmerstrands och Jönsses osämja endast härleda sig af Jönsses skjutande, hvilket Vimmerstrand åligger att hämma såsom jägare på godset. Och hade hustrun kommit efter honom och bedt, att han ej skulle angifva Jöns för det han gick med bössa".

Som emellertid intet tillförlitligt om ryktets utspridande kunde upplysas, "älades närvarande kronolänsmannen välbördige Herr Sven Hanström att vid Tingsrätten derom låta ransaka", men synes målet på Pechlins befallning blifvit nedlagdt.

Hvad det märkvärdiga pundandet angår, var detta en lek, som nu synes alldeles kommit ur bruk. Flere personer fattade en annan i armarne och benen och förde så häftigt bakre delen af kroppen mot marken, en sten eller något annat jämnt och hårdt föremål så många gånger, som delinkventen antogs väga pund. Man räknade därunder vid hvarje stöt, ett pund, två pund" o. s. v. Särskildt var leken vanlig då man på hösten "i bastan bröt hören"¹. Alla, som passerade förbi på vägen, rusade man på och pundade. Var det stora och starka karlar, uppstod ofta en hård brottning, innan man fick dem att underkasta sig den rätt kännbara leken.

Af ålder brukades denna lek vid nykomlingars upptagande bland förutvarande lärjungar vid Vim-

¹ basta, badstuga; hör lin.

merby skola, tills den på rektors befallning för omkring 20 år sedan aflystes.

* * *

Hvilken maktfullkomlighet Pechlin kunde taga sig gent emot socknens myndigheter synes däraf, att då någon af hans underhafvande blef kallad att svara vid stämman, "befalde generalen dem att sådana dagar resa i lång skjuts" och stämman nöjde sig med att bedja dem "låta veta, när de kunde komma närvarande".

Genom länsstyrelsen hade regeringen år 1779 till presterskapet låtit utgå en skrivelse med förmaning att verka för medels insamlande till barnhus och lazarett. Kyrkoherden Sven Petter Sæfvenblad skyndade att från predikstolen "efter sin ringa lott undernådigt lemna sina åhörare del af vår Store och milde Konungs icke mindre Nådiska välbehag för dessa inrättningar än dess nådiska inskränkningar inom vissa år. För sin och efterkommandes välfärd skulle de finna hvilken *fara och äfventyr* de löpa in uti i brist på tvenne så dyrbara tillflygter som barnhus och lazaretter äro i ett land".

Men, säger kyrkoherden i en senare förklaring, han fick icke tvenne söndagar i socknestugan hvarken muntligt eller skriftligen reda på "nådig Generalens" mening (och vågade således ingendera gången hålla stämman) hvarför han sände sin klockare med tvenne skrivelser till nådige Herr Generalen och vågade så hålla stämman den 28 Augusti.

Då förekom, att "Högvälborne Baronen General Majoren och Riddaren af Kongl. Majest:s Svärdsorden Herr Carl Friedrich Pechlin anförer till Protokollet genom sin kammererare Herr Adolph Friedrich Stenius följande munteligen:

1:o. Hvad kyrkoherden förstär i dess kungörelse med fara och äfventyr, för menande det vara en bonde skrämsel.

2:o. Hvarföre kyrkoherden det låtit cirkulera som af konungens Höga Befallningshafvande var förordnad skulle ske i socknestugan under vördige Presterskapets närvaro. På båda frågorna väntas svar, som bör åtfölja till högre ort".

Högligen bekymrad kunde kyrkoherden med skäl utlåta sig: "mer än beklagligt, när ens goda mening och tjänstaktighet så illa uttydas och än värre användas". Han skref ett långt protokoll med dubbelt så stora bokstäfver som annars i den tidens svulstiga stil, om "hvad landet bebådas i brist på lazaretter" samt redogjorde för sin illa lönade tjänstaktighet. Däri refereras ur Pechlins skrifvelse till landshöfdingen följande högaristokratiska utsago, "*att Ridderskapet och Adeln sällan annars än genom dess betjäning är tillstädes vid de sammankomster, som ske igenom konungens Höga befallningshafvandes kungörelser*".

* * *

Annars visade sig Pechlin ofta såsom den frukostige sockenherren. Så skänkte han till Södra Vi kyrka två större ljuskronor, som med långa prunkande inskrifter hängdes främst i koret. Äfven

till altartaflan skänkte han 300 daler. Men också strålar hans adeliga sköldemärke inom drakornament i två upplagor öfver — Kristi nedtagande från korset.

Längre fram — år 1786 — kunde pastor, ”bevekt af det under tillämpelig musiqve Herranom andäktiga och välbehagliga lofsjungande hugneligen gifva tillkänna, att Generalen . . . Pechlin, tillförene så utmärkt som allmänt vördad af de rikaste föräringar och ädlaste gerningar mot denna socknekyrkan, behagat till orgelbyggnaden teckna i upprättad stambok sitt Högrespective Namn för ett tusen D. S:mt på det vilkor, att detta orgelverk med stämmorna Fleut traversière och vox humana försedt blifver”. Man uttalade härför sin vörndad och erkänsla och utlofvade att vid glada samkväm ock göra sammanskott.

Men också väntade man till Pechlins ankomst från riksdagen med att afsyna orgeln och när man sedan med 6 skilling på hemmanet bidrog till drickspengar åt orgelbyggarens gesäller, undantogs högtidligen Pechlins gårdar därifrån.

Han fick ock den främsta stolen i kyrkan och stadsmålaren Alexander Seboldt i Vimmerby lofvade ”att Hennes Nådes Friherrinnans stol skulle blifva än högrödare än altare och disk, som målades i högrosenröd oljofärg”. — Pechlin arrenderade under flere år kyrkans utjord Strömsängen för — 32 skilling ”då man ej kunde föränlåtats hålla auktion på henne”. Sedan auktionerades ängen bort för mångdubbla beloppet.

Pechlin kunde ock till ett klockareval sända en dräng *utan fullmakt*, och likväl tilläts denne att rösta. När plåt skulle slås nedtill i kyrkofönstren ”öfverlemnades det vördsamt till Generalen

.... Pechlins bifall och godtfinnande". Och då fråga väckts om brandstod, "ropade alle som med en mun, att hvad nådig Generalen härvid nådigt behagar yttra, därmed äro samtliga åtnöjde att åtlyda och troligen efterkomma".

Som såväl Adolf Fredrik som Gustaf III under resor nedåt landet "gifvit församlingen det besynnerliga vedermålet af sin Höga Konungsliga nåd och täckts gå in i denne Guds helgedom" beslöts, att utanför kyrkan uppsätta en större stenport med marmortaflor och öfverläts åt Pechlin att beställa dessa i Stockholm. Och ej saknas rojalismen i inskriften: "Tiden försvinner och allt med den. Denna marmor måste jämväl förfalla och runan blifva förgänglighetens rof. Men minnet af den 24 September 1774, då Konung Gustaf III på detta ställe ingått i Guds helgedom, blifver i evig välsignelse i Södra Vi hos oss och efterkommande".

Välsignelsen har dock varit ringa och minnet väl dyrbart, då den höga äreporten sedan kostat åtskilliga hundra kronor i reparationer och underhåll.

När biskop Uno von Troil 1785 visiterade Södra Vi, beklagade han "att generalen efter en så nyligen skedd Stockholmsresa ej kunnat närvara, hvarigenom tillfälle betagits biskopen att jämte församlingen betyga generalen sin gemensamma aktning och erkänsla. Biskopen förmanade församlingen "att genom förbunden högaktning och enig tillgifvenhet bibehålla generalens välvilja och ynnest". — Som vanligt brydde sig Pechlin föga om gudstjänsten och hvad därtill hörde och så äfven nu med biskopen, som också ej synes dolt

sitt missnöje att döma af det spetsiga berömmet. Härigenom vinner ock den berättelsen tilltro, att det egentligen var generalskan, som var orsaken till de frikostiga gåfvorna till kyrkan. Såsom ofvan synes, var det ock hennes stol, som målades "högroseröd". I afseende på generalens stol var det likgiltigt, då han ytterst sällan gick i kyrkan. Var det åter byggnader eller reparationer att göra vid kyrkan, kom Pechlin ofta och inspekterade arbetet och ve den, som visade någon försummelse! På den korta tiden af 40 arbetsdagar färdigbygdes under Pechlins dagliga ledning Södra Vi för den tiden ganska storartade landskyrka. En östgötaförsamling började bygga kyrka samtidigt. Öfverenskommelse skulle träffats, att den kyrka som först blef färdig, skulle nämnas efter konungen, den andra efter drottningen. Södraviborne hunno först, hvadan kyrkan ock kallades Adolf Fredriks, den andra nämnes ännu i dag Ulrika.

* * *

Det understöd Pechlin är 1786 lemnade Gustaf III i afseende på sockenmagasinens inrättande, sträckte sig äfven till, att han "uttalade sitt nådiga välbehag" då sådana inrättades i Karlstorp m. fl. ställen. Men redan följande året hyste han andra tankar och motverkade åtminstone indirekt konungens bränvinsarrenden. Ty 1787 uppläste kyrkoherden Meurling "ljudeligen *trenne* gånger kungörelsen om den af Kongl. M:t undersåtarna allernådigtst tillbudna fria husbehofsbränningen", hvarefter sedan å sockenstämman, "icke

allenast Pastor utan närvarande Kronobetjent sökte uppmuntra socknens ledamöter att antaga det allernådigst gjorda tillbudet". Desse erkände med vördnad den beivsta nåden "och visste ingenting hällre än att ega frihet få förädla den säd de igenom Guds välsignelse, egen svett och möda, samt arbete och idoghet sig förvärfvat". Men flertalet, som "saknat brödfödan nästan hvarje af de senaste åren" och måst sälja de gamla bränvinsredskapen för bröd, kunde ej för fattigdom arrendera den *fria* bränningen.

Pechlins skriftliga svar till protokollet var detta: "undertecknad ingår ej uti något arrende för Ålhults säteri och underliggande hemman, utan åtnöjes med de allernådigst Ridderskapet och Adeln förunte privilegier". — Att Pechlin underbläste böndernas missnöje med bränvinsförfattningen, är från annat håll bekant. Jäsningsen var så stor att ting härom särskildt hölls i Skillingerum, der Sevedes häradsrätt den tiden sammanträdde. Som vanligt kunde dock ingen komma åt eller få bevis mot Pechlin.

I stället sökte han nu på ett förnuftigare sätt än myndigheterna lindra landsnöden, ehuru helt säkert ej utan beräkning. Pastor kunde meddela "det nådiga och kostliga tillbud som Generalen etc. gjort och göra låter att för hvart och ett dagsverke, som presteras på Ålhults säteri, vilja aflemna något visst i spannemål, och borde hvar och en begagna ett så högbepriseligt och ypperligt tillfälle".

En af sina "undersåtar" hjälpte Pechlin ock att "läsa sig till prest", ehuru denne sedan dog i unga år, hvilket visar att någon känsla af mänsk-

lighet väl fans hos den kalle politikern. Men i allmänhet är folkuppfattningen om honom densamma som Gustavianska papperens: han var "bondplågaren" och säges till och med bedt konungen att få resa en galge på sin gård.

"Gerna", svarade Gustaf, "men då skall du ock först hänga där". Och i detta svar ser säggen anledningen till Pechlins personliga fiendskap till konungen.

* * *

Den personliga råheten hos den ofta mäktige generalen skönjes bäst af hans beteende mot djuren. En dag hade en dräng så måst anstränga sina dragare, att slutligen ena oxen stupade. Bestört skyndade han till Pechlin under tårar och knäfall om talande olyckan och fick till svar:

"Förty, förty, du är en rask karl! Det är bra gjordt."

Och när på samma sätt en arbetare vid Hagelsrums bruk så ovärdsamt kört oxarne, att den ene föll i masugnen, yttrade Pechlin: "raskt gjordt! En ox kan jag få igen, men en *dag* kan jag ej få igen". Och i båda fallen uppmuntrades drängarne med ett par silfverdalar.

En gång var hans folk sysselsatt med att tämja en tjur. Trots påkslag, skrik och förbannelser var denne dock omedgörlig. Pechlin, som såg på, gaf då befallning att tjuren skulle skjutas. En af torparne inföll då:

"Om ja' hadd'an, sulle ja' noj lär'an å gå."

"Förty tag den och tämj honom, så får du honom!" svarade generalen. Torparen tog hem

tjuren och — svälte honom samt fick honom så lätt spak, hvarför han sedan berömdes af sin husbonde.

Pechlin egde en vacker unghäst, som, dansande och lekande på gården, råkade att helt litet slå till sin herre. Häftigt vred, befalde generalen, att hästen genast skulle skjutas. Men den inställsamme stalldrängen menade, att för ett så stort brott var detta en lätt död.

”Förty, förty, du har rätt! Han skall svältas i hjäl.”

Den stäckars hästen fick sedan gå ute hela vintern, sökande sin föda bäst han gitte. I smyg fick han väl då och då en höttapp af en medlidsam kogubbe. Men då ej döden följde, vardt generalen å nyo vred, budade upp bönder och torpare och befalde dem att med påkslag döda hästen. Sjelf stod nädig generalen bredvid med en blank dukat i handen till pris åt den, som först fälde det arma djuret.

Vid ett tillfälle voro Pechlins folk och dragare sysselsatta att fylla fåran efter en mindre å, som genom gräfning ledts åt ett annat håll. Flerstädes i åbotten funnos djupa ”höljor” (gropar) och genom någon oförsigtighet kommo ett par oxar att stupa ned i en af dessa. Man skyndade att vidtaga åtgärder för att få upp oxarne, men Pechlin, som var tillstädes, befalde helt kort: ”förty, förty, låt dem ligga! De fylla ju bra!”

En morgon kl. 7 befalde Pechlin stalldrängen att rida den två mil långa vägen till Vimmerby att hemta ett bref och vara åter före 9. Drängen förklarade det omöjligt.

”Tag då ”generalskan” och rid så du kan spränga henne!”

Drängen kastade sig upp på generalens lifhäst, red i sporrsträck till staden, fick brevet, men ett stycke från Ålhult stupade det ädla djuret. Svettigt som han var, ilade drängen hem med brevet och mötte Pechlin på förstugutrappan. "Generalskans" död omtalades. Men Pechlin endast såg belåten ut och sade:

"Förty nu red du bra, här har du en silfver-species."

Pechlin åkte vanligen efter fyra hästar. Som han fick syn på en gästgifvaregård, skrek han "ohoj!" och fordrade att få hästar ögonblickligen. Sedan gälde det att köra så fort hästarne kunde sträcka ut. Stupade en skjutshäst, betaltes den, ny anskaffades och så bar det af i samma svindlande fart.

När det var riktigt brådtom, låter sägen honom färdas till Stockholm på — 24 timmar, men då åkte han på egna hästar, likväl begagnande endast ett par hela vägen. Men för hvarje skjuthåll svettades och uttröttades ett par därhemma. Det förspända paret blef ej trött, förrän sista skjuthållet. "Å si han kunne nej mer än monge anre. När en har Skam te hjälp, så går då."

Generalens vagn skildras som stor och åbäklig med träaxlar. Vagnskorgen hvilade på remmar. Vagnen var så tung, att då en bonde på auktionen efter generalens son, major Johan Adolf Pechlin, inköpte den, behöfde han sätta för två par oxar för att få honom ur fläcken. Ett par får, också inropade på auktionen, stufvades inuti "så då va' en bå' ynkli' å löjli' åfärd mä hela harliheta". Vagnen höggs till bränsle, men af dess sammetsbeklädnad lät bonden sticka sig två täcken.

En gång skulle Pechlin roat sig med att om sommaren resa på *slåde* till hufvudstaden, dit han anlände sjelfva midsommarsafton. Med fyra hästar i spann och en ryttare på hvarje häst körde han in på Stockholms gator, så att det gnistrade kring medarne. För öfrigt säges generalen vid valet af åkdon ej rättat sig efter väglaget utan efter årstiden. Vintertiden brukade han slåde, om det ej fans ett snökorn och således bokstafligen förverkligade han det småländska uttrycket för slädfärd: "att köra på släp".

* * *

Till tröskning af säden bygde Pechlin på Ålhult ett särskildt hus med golf af sten och ler samt skaffade sig stora vagnar med åtta hjul för att liksom i Österlandet tröska sin säd, hälst tröskverk voro okända. Det gick dock ej bättre än att vid första tröskningen sprack i följd af vagnarnes tyngd hela huset, och tillade berättaren: "dä sto' där sen i min barndom som ett annat stolla-prof."

Pechlin började ock att syssla med en i senare tider delvis företagen och ytterligare påtänkt sänkning af sjön Krön, hvarigenom såväl Ålhults som i synnerhet Vimmerby vidsträckta mader — en del af "Smålands slumrande millioner" — skulle komma inom odlingens rämärken. Men någon ordentlig afvägning hade Pechlin ej brytt sig om, hvarför en dalkarl, som arbetade på kanalen en dag sade till honom:

"Förr blir jag kung, än du får vattnet att rinna i detta diket."

Efter någon tid råkade kanalgräfvaren på ett källsprång, då vattnet kom i diket.

"Förty, är du kung nu?" sade Pechlin då till gräfvaren.

Till den "hammare med Vallonsmide" på Ålhult, som Pechlin fått privilegierad redan 1757, voro, som förut är nämndt, kringboende skyldige att lemna kol. Svårt var dock för bönderna att få betalning, ty de räddes för det vilda hundkopplet på gården. Flere kolbönder voro en dag framkomna att få betalning, men ingen tordes. Antligen bemannade sig en, fattade en järnstång, gick framåt och ropade till Pechlin, som leende åsåg deras rädsla:

"Ers nåd, kom ned, älla slår ja' ihäl hunna!"

"Förty din lymmel, hvad säger du?"

"Jo, ja' låter inte hunna' äta opp me, om dä så ä generalens."

"Förty, förty, här har du en blank riksdaler, ty du har kärhjerter i kroppen. Jag har alla dar haft ondt af att jag varit för käraktig. Du skall i stället ha godt af det." Och både han och de andre befriades från hundarne samt fingo ut betalningen.

* * *

Pechlin kolade ock af egna frälseskogar, men synes ej vid sin ankomst till landsbygden haft mycket reda på, huru kolning skulle ske. En kolare hade nyss rest en mila, täckt den och tändt den. Endast här och der syntes litet rök, som angaf verksamhet i det inre. Detta tyckte Pechlin gick för sakta.

"Sätt riktigt eld på milan!" kommanderade han. Kolaren sökte förklara, att då inga kol skulle erhållas.

"När jag befäller, skall det bli åtlydt."

Kolaren ref af torfven och tände på rundt omkring milan, så att hon snart stod i ljusan låga. Då log Pechlin och såg triumferande på kolaren: "Förty, kolas det icke nu!"

Från länsstyrelsen utgick ett påbud, att de, som bodde i närheten af de allmänna vägarne, skulle utmed dessa plantera löfträd till prydnad och skugga. Generalen på Ålhult brydde sig ej om kungörelsen, hvarför efter upprepade påminnelser kronofogden lät plantera träd och kom att på exekutiv väg uttaga kostnaden. Denna betalte Pechlin utan vidare prut, men tillade:

"Som jag nu betalt träden, måtte det vara mina träd?"

"Ja visst!" svarade den intet ondt anande fogden.

"Ja, då gör jag ock med dem, hvad jag vill," sade generalen och gaf genast befallning, att de skulle flyttas från landsvägen ned till herregården, där ett och annat ännu är kvar i den långa allén.

Öfver sjelfva Ålhults gårdsplan gick väl ej stora landsvägen, men ändå en större sockenväg, som var mycket behöflig för många bönder, som skulle färdas till kvarnen, om de ej skulle göra en mycket lång omväg. Men i alla fall förbjöd han dem att färdas därförbi. Långe Jon i Flaka beslöt emellertid att trotsa förbudet. Han lade en half-tunnesäck på hästen och klöfjade i väg. Kommen nära Ålhult flyttade Jon säcken från hästens länd på sin axel och red så framåt. Pechlin var ute och ropade honom genast an:

"Hvarför har du lagt säcken just på dig!"

"Jo, sir nådi' generalen, hästen ä gammal å skrabbeter¹ å därför vell ja' spara humen!"

"Förty, du är en stolle! Rid så mycket du vill öfver gården!"

Jon Håksen kom efter det mötet att stå väl hos generalen, som också lofvade följa med rike Jon, då denne reste att köpa på auktion Skärfve herregård i Östergötland. Kommen dit, beskrattades Jon af herrarne, ty han var enkelt klädd i kortbyxor och med häktor i rocken. "Förty svinhundar," sade Pechlin, "hälften till köpet har han i väskan och hälften borgar jag för." Herrarne drucko då om med Jon samt fingo Pechlin på sin sida, så att Jon passade ej på utropen. Han tänkte vänta till tredje uppbudet, men gården såldes redan i det andra. "Så går dä, när du lägger de in mä harra'," sade Jons grannar, när han kom hem.

Från Hagelsrum berättas, att Pechlin derstädes ofta grundligt genompryglade sin inspektor där, Hagelberg. Men också när Hagelberg ålades skjutsa generalen kring egorna, körde han de värsta vägar han kunde, så att han då och då kunde vältas med generalen. Nytt kok stryk och nytt — vältande.

Här mötte Pechlin en dag Masse i Knifshult, som reste omkring och handlade med "potelle-varer"². Masse, alltid om sig, sporde: "Vill inte generalen köpa lite åt generalska?"

"Du skall säga *nådig* generalen!" befalde Pechlin.

"Ja, när generalen kan skape gräs å lög samt ta bott snö å is, då sa' ja' sä'a nådi' generalen," sade Masse och körde lugnt sin väg.

¹ skrabbeter, skröplig; ² potelle-varer, glassaker.

Här i trakten finnes godt om rullstenar, af hvilka flere trots sin storlek med liten ansträngning kunna sättas i en vaggande rörelse och därför kallas "runke-stenar". En dag märkte Pechlin, att en torpare ej gjorde sig så brådt med att gå till arbetet, utan i vägen stälde sig att vagga på en runkesten.

"Förty, du tycker visst det är roligt," sade Pechlin och gaf honom sedan befallning att dag ut och dag in vagga på stenen. När Pechlin på detta sätt låtit torparen göra dagsverke ett par veckor, såg han honom aldrig röra någon runkesten.

* * *

Om den folkliga uppfattningen i afseende på Pechlin såsom godsegare och enskild person gjort honom till en sagogestalt, där den historiska kärnan icke alltid är lätt att bestämma, gäller detta i ännu högre grad om hans offentliga verksamhet, som ju också för samtida personer, som voro inne i det politiska partispelet, i många hänseenden utgjorde en gåta. Ehuru icke direkt berörande sockenherren, må dock bland sägnerna anföras några drag, af hvilka ett par förut offentliggjorts.

Såsom kapten blef Pechlin förbigången, då öfversten framdrog en yngre officer. Pechlin gick genast till sin öfverste och framräckte tigande två pistoler. Öfversten blef rädd och ropade sitt folk till hjälp. Pechlin låtsade sig då blifva helt förvånad, sade att han velat *skänka* sin förman pistolerna och visade, att de voro oladdade. När detta uppträde sedan berättades för gamle kung Fredrik,

föll det honom så i smaken, att han snart befordrade Pechlin till major vid ett annat regemente.

Under pommerska kriget stred Pechlin tappert till sjös. Han stod lugn på däckets och som vanligt rökande sin pipa. En fiendtlig kula strök honom så nära, att hon slog pipan ur munnen. "Förty det var näsvist," sade Pechlin kallt, stoppade en ny pipa och fortfor att från samma plats leda striden. En ny kula hven, som ej blott bortryckte pipan utan lätt sårade honom. "Förty, förty, nu skall bövelen ta dem," utbrast Pechlin, rusade till batteriet och affyrade sjelf ett par kanoner med god verkan.

Enligt den förvirrade folksägnen skulle det varit Pechlin och ej Anekarström, som aflössade det lönnmördande skottet mot Gustaf III. "Och pistolen var laddad med två silfverkulor och ett hundra spiknubb.

När Pechlin sattes på bekännelse, fick han ej medtaga sina pipor, hvilket för honom såsom ifrig rökare var en stor saknad. "Om jag får en kardus tobak, skall jag bekänna," sade han en dag. Man skyndade att skaffa honom tobaken och när den var utrökt, hemtades han upp till hertig Karl.

"Nå, hvad har du att bekänna?" sporde hertigen.

"Förty, förty," sade Pechlin, "det får jag bekänna att tobaken smakte riktigt bra."

På fästningen sysslade presterna med att förmana honom till bekännelse och en dag sade den ene, gående honom in på lifvet, att han dock skulle besinna, att han stod med ena foten i himmelen och med den andra i helvetet.

"Ja då skall jag väl bekänna," sade Pechlin, "men dessförinnan ville jag gerna tala med en skraddare."

Man skickade strax efter mästerskräddaren själf, som, troende sig få en beställning, ödmjukligen bugade sig för generalen.

"Är du mästerskräddaren?" sade Pechlin.

"Ja," svarade denne allt ödmjukare.

"Förty, kan du då ta mått af en karl, som står med ena foten i himmelen och med den andra i helvetet?"

Snopen lomade mästaren af och bekännelsen uteblef.

För öfrigt synes Pechlins vistande å Varbergs fästning ej varit som en vanlig fästningsfänges. Pigor från hans gods fingo betjäna honom och han hade "generals spisning".

Men så stort var hans anseende i dessa bygger, att han ännu från fängelset genom sin son dikterade beslutet vid en sockenstämma, då det gälde att aflysa sidentyg och granna kläder samt ståtligare gästabud bland allmogen.

Älskad af ytterst få, var nådig generalen fruktad af många. Och denna fruktan gick ofta öfver i ett glödande hat. Mer än en försökte mot honom, hvad han lät göra mot sin konung, men kulan nådde aldrig målet. En man vid namn Didrik säges rest en stege utanför hans rum och genom fönstret skjutit på honom, men som vanligt klickade geväret. Pechlin gick helt lugnt till fönstret, sägande: "Förty, Didrik, nu skjuter du som en stympare. Så här skall du göra." Och med sin alltid till hands varande pistol fälde han sin fiende. Säkert är, att Didrik alldeles försvann, efter att hafva uttalat hotelser mot Pechlins lif. "Ja' dä nöttade lite å skjuta på en docken för tro-at den som vell, men han va' hård."

* * *

*

Om Pechlins barn känna vi att hans dotter Aurora Fredrika blef gift med en grefve Cronhjelm. Sonen Johan Adolf, född 1762, var vid faderns slutliga fängslande major, men tog då afsked från krigstjänsten. Säggen förmenar, att han med anledning af faderns brott förelades att antingen byta om namn eller afstå från att gifta sig, enär namnet borde dö ut. Han valde det senare. Efter fadern skötte major Pechlin omkring tolf år dennes kvarvarande egendomar med allvar och omsorg. En del af "nådig generalens" inflytande gick då öfver på "nådig baron", som ock var en nitisk och outtröttlig kommunalman. Vare sig det gälde att skaffa en klockarenka nådår, att bestämma taxa för sockenskräddaren, att hämma öfverflödet hos allmogen eller att anordna skallgång efter vargar, finner man baron Pechlin vara den, som har det afgörande ordet. Och då en bonde vid stämman beskyldde adjunkten Östling att för en längre tid sedan hafva en viss söndag olofligen lånat 12 riksdaler ur sockenkistan, ingriper major Pechlin till prestens försvar med en längre skrift, hvori han bland annat säger: "ehuru den högste Guden tillagt presterskapet mycket af dess anseende, har han likväl ej därtill skänkt dem den förmögenheten att vara allestädes närvarande" och visade, att presten den söndagen varit långt annanstädes. Att Pechlin d. y. ej håller var någon regeringsvän, skönjes däraf, att mot alla kungliga bref och påbud sökte han fria sig och sina gårdar. Omkring 1805 flyttade han till Stockholm, där han afled ogift, men ej barnlös, år 1834.

Såsom ett upplysande tillägg till vår anspråkslösa skildring af sockenherren, må rörande general Pechlin tillfogas följande korta biografiska uppgifter.

Karl Fredrik Pechlin var född i Holstein den 8 Augusti 1720. Fadern var riksfriherren Johan Pechlin von Löwenbach, modern Margareta Amalia Floor. Då fadern blef holsteinskt sändebud i Sverige, flyttade han 1726 med föräldrarne öfver till Sverige. Efter kortare studier i Lund gick han i svensk krigstjänst, blef volontär redan 1733, fanrik 1740, löjtnant 1743, kapten 1746, major 1749, öfverstelöjtnant 1750 allt på vexlande regementen. 1751 var han vid Kalmar regemente, då han blef svensk adelsman. Pechlin utmärkte sig i pommeriska kriget särskildt under sjöstriden vid eröfringen af Wollin år 1759. Ehuru han likt många andra egenvilligt återvände till riksdagen 1750, befordrades han till riddare af svärdsorden och chef för Jönköpings regemente. År 1770 blef han generalmajor och 1773 tog han afsked från krigstjänsten.

Tidigt införd i det politiska lifvet, sändes Pechlin 1742 i hemligt uppdrag till Petersburg och 1743 till dalallmogen. Vid riksdagarne slöt han sig först till hattpartiet, motarbetade ifrigt hofvets maktutvidgningsplaner 1756 och ville då äfven anklaga drottningen, ja man påstod t. o. m. förgifta henne. Vid riksdagen 1760—62 spelade han en betydande roll, men tog mutor från flere håll, vexlade vänner och bragte genom sina vinglerier så många emot sig, att ehuru han köpte röster för 100,000 daler, blef han med en rösts pluralitet utvoterad från riddarhuset för den och följande riksdag. Vid riksdagen 1769 var han tillstädes och

kom genom Lovisa Ulrikas oförsigtighet i besittning af ett hennes vännar komprometterande papper, som dessa måste med 200,000 daler återlösa. Mot nya mutor gick han sedan för en kortare tid öfver på hofpartiets sida, men 1772, då han någon tid var öfverståthållare i Stockholm, sökte han ifrigt motarbeta Gustaf III:s statshvälfning, och var på väg att med de småländska regementena börja uppror, då han ändteligen häktades i Jönköping. Efter fem månaders fångenskap på Gripsholm lösgafs han och återvände till sina gods. När han 1776 uppvaktade Gustaf III i Vimmerby, såg man endast föraktligt på den fordom mäktige riksdagshöfdingen "såsom den där hvarken kunde gagna eller skada". År 1786 var han ovanligt nog konungen behjälplig att inrätta sockenmagasin, men under stridigheterna 1789 blef han å nyo för någon tid häktad. Efter kungamordet 1792 fängslades han för tredje gången såsom högligen misstänkt att vara själfva själen i sammansvärjningen mot konungen. Men alla spår hade han slugt igensopat. Han bekände ingenting, hvarför han ställdes under framtidens dom och enligt en förordning, som han själf utverkat, sattes han i förvar på Varbergs fästning. Utan att lätta sitt samvete med någon bekännelse och gäckande och hånande i det sista, dog han som fästningsfånge den 29 Maj 1796.

Kall och beräknande vid sina planers uppgörande, djärf och förslagen i deras utförande, skarpsynt i afseende på människor och sättet att leda dem utan att sky de nedrigaste medel, republikan mot konungamakten och despot mot folket, för utländskt guld schackrande med fosterlandets intressen, framstår general Pechlin som en inkarnation

af alla frihetstidens vrängsidor: ränklystnad, maktbegär, egennyttan och sedeslöshet. Hans egen svåger Jennings utpekade honom såsom den där "med prat och osanna rykten älskade att se en städse varande confusion, under hopp att kunna fiska i grumligt vatten". Mycket i hans historia, särskildt hans ställning till Gustaf III:s mördare, är väl ännu outredt, men då en gång hans biografi kommer att fullständigt tecknas, torde för bedömandet af hans personlighet och det inflytande, han utöfvade på samtiden, några upplysningar kunna hemtas af de minnen och sägner, dessa blad afsett att framställa.

6000226025

Göteborgs universitetsbibliotek

